

ZAŠTITA KULTURNE BAŠTINE U SLUČAJU ORUŽANOG SUKOBA PRIMJENA HAAŠKE KONVENCIJE

Grupa autora iz Norveške

Uvod

1. Komitet za kulturnu baštinu i pripravnost (o čijem se imenovanju govori u daljnjem tekstu) daje Preporuku o temi:
»Kako se pripremiti za čuvanje materijalnih kulturnih dobara koja mogu biti ugrožena od oštećenja ili uništenja za vrijeme oružanih sukoba.«
Komitet je također smatrao potrebnim pokrenuti raspravu o čuvanju zgrada, zbirki i spomenika u mirnodopskim uvjetima.
2. S ciljem da se utvrdi najbolja moguća platforma za dalji rad, Komitet se poziva na relevantne zakone i propise.
3. Preporuka se daje istodobno Istraživačkom komitetu, kojeg imenuje Udruženje za narodnu obnovu, i Riksantikvaru (Državni zavod za zaštitu spomenika kulture), koji će se njome koristiti u svome daljnjem radu.

Imenovanje komiteta

Udruženje za narodnu obranu FHSF/SU imenuje Istraživački komitet i osniva se Komitet za zaštitu kulturne baštine

4. Klauzula koja određuje ciljeve Udruženja ovako je formulirana u smjernicama FHSF/SU:
»FHSF/SU osnovan je s ciljem da upravlja radom koji će se konstantno obavljati u okviru totalne obrane.«
5. Zadaci su navedenog Istraživačkoga komiteta sljedeći:
»Komitet mora planirati rad i upravljati provođenjem plana, koji će pojedini članovi samostalno dalje razraditi, s ciljem da se pridonese raspravi o pitanjima obrane i sigurnosti kako bi se povećala totalna pripravnost.
S tim u skladu, dužnost je Komiteta:
– da ocjenjuje vrijednost i prioritet potencijalnih istraživačkih projekata uza savjetovanje s odgovarajućim posredničkim i pomoćnim organima.«
6. Prema uobičajenoj praksi, sadržaj rada (usp. čl. 1.) predložen je članovima Udruženja. Javio se dovoljan broj zainteresiranih pojedinaca, pa je 9. veljače 1983. osnovan Komitet u sljedećem sastavu:
– pukovnik Harald Rognhaud, predsjednik;
– maršal dvora Gunerius Flakstad, član;
– pukovnik Egil Ostbye, član;
– tajnik Eva Schjoldager, član;
– zamjenik direktora, Jorn Bakke, član;
– admiral Bjorn Ellingsen, naknadno se pridružio kao član.

7. Već pri osnivanju bilo je jasno da Komitet treba uspostaviti kontakt s Riksantikvarom radi utvrđivanja oblika suradnje. Nakon sastanka s Riksantikvarom 3. ožujka 1983., te nakon što je Riksantikvar raspravio o tom pitanju sa Štabom za civilnu pripravnost, predsjednik Komiteta za kulturnu baštinu primio je zapisnik s navedenog sastanka. U njemu je bio u osnovnim crtama naznačen plan suradnje. Komitet za kulturnu baštinu 6. lipnja 1983. pismeno traži suglasnost FHSF/SU, koji u odgovoru na taj dopis 21. lipnja 1983. odobrava plan suradnje.

Riksantikvar imenuje Komitet za pripravnost

8. Na osnovi članka 7., Riksantikvar je preuzeo inicijativu da 29. siječnja 1984. organizira sastanak na kojem će se raspravljati o organizaciji rada. Formalni je razlog bila činjenica da je ravnatelj Riksantikvara Stephan Tschudi-Madsen bio proglašen generalnim komesarom za kulturnu baštinu Norveške u pismu od 30. srpnja 1982. Ministarstva za kulturu i znanost. Imenovanje je bilo dio provođenja UNESCO-ove Konvencije za zaštitu kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba.
9. Na sastanku održanom 29. siječnja 1984. Riksantikvar je osnovao komitet koji će raditi na »Pripravnosti za čuvanje materijalne kulturne baštine«, koji će se u daljnjem tekstu nazivati Komitet za pripravnost. Taj je komitet u svom sastavu osim članova Komiteta za kulturnu baštinu imao sljedeće članove:
– Ravnatelj Riksantikvara Stephen Tschudi-Madsen, predsjednik
– Direktor Norveškog muzeja za umjetnost i kulturu (NKKM), Alf Boe, član
– Zamjenik ravnatelja Riksantikvara Oivind Lunde, tajnik
– Kustos Lyder Marstrander iz Tajništva Riksantikvara, povremeno je obavljao dužnost tajnika.
10. Nakon što je Ostfold izabran za probni kotar, sljedeći su pojedinci pomagali Komitetu:
– Kiell Bringsjord, šef pripravnosti Ostfolda;
– Rolv Atle Braten, konzervator;
– Odd Raeng, šef za kulturu Ostfolda;
– Rolf Scheen, savjetnik za zaštitu kulture.
Štab za civilnu pripravnost uključen je u rad Komiteta.

Zaduženja komiteta

11. Nakon što su se navedena dva komiteta usuglasila glede ciljeva i sadržaja rada, utvrđena su sljedeća zaduženja:
Komitet će na osnovi odredaba Haaške konvencije od 14. svibnja 1954. razraditi prijedloge za plan zaštite nepokretne i pokretne kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba u zemlji.
12. Na osnovi postojećih zakona i utvrđenog protokola, Komitet će razraditi prijedloge za:
– kriterije za selekciju i registriranje visoko prioritetnih kulturnih dobara;
– način označavanja i osiguranja nepokretne kulturne baštine;
– kriterije za odabir pokretne kulturne baštine koja će se micati ili rastavljati i način na koji će se takvi predmeti označiti, evakuirati, pakirati i transportirati;
– izbor lokacije odredišta;
– mjere koje treba poduzeti još u mirnodopskom razdoblju, uključujući i organiziranje osoblja;
– označavanje kulturnih dobara u seriji mapa;
– odgovornost koju u mirnodopskom i ratnom razdoblju u ovom području treba preuzeti Narodna obrana.

Osnovne propozicije i podjela odgovornosti

Konvencija za zaštitu kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba od 14. svibnja 1954.

13. Pitanje zaštite kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba postavljeno je na dnevni red u vezi s osnivanjem Organizacije ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO), koja je

sazvala sastanak stručnjaka u Parizu u srpnju 1952. da bi se raspravilo o Nacrtu konvencije za zaštitu kulturne baštine. Norvešku je na tom sastanku predstavljao arhitekt Guthorm Kavli.

14. Guthorm Kavli također je predstavljao Norvešku na Haaškoj konferenciji u travnju i svibnju 1954., gdje je bio ovlašten da potpiše konačnu verziju konvencije. Ukupno je bilo zastupljeno 56 zemalja.

15. Norveška je Konvenciju ratificirala 15. kolovoza 1958. i pohranila je kod UNESCO-a u Parizu 19. rujna 1961.

16. Konvencija obvezuje zemlje potpisnice da ratificiraju sporazum koji ih obvezuje da u slučaju oružanog sukoba čuvaju kulturnu baštinu na najbolji mogući način. Svaka zemlja mora imati osobu koja će se po svojoj funkciji baviti tim pitanjem. Osoba koja je nosilac te funkcije zove se generalni komesar za kulturna dobra. Godine 1982. Ministarstvo za crkvu i obrazovanje tu je funkciju dodijelilo Riksantikvaru.

17. Haaška konvencija sadrži odredbe koje obvezuju potpisnike da unaprijed, u mirnodopskim uvjetima obave pripreme za zaštitu kulturne baštine. Prema članku 7. Konvencije, to znači da u vojnom pogledu moraju učiniti sljedeće:

- u svoje vojne propise uvesti odredbe i upute koje će osigurati poštovanje ove Konvencije, te kod svojih oružanih snaga razvijati poštovanje prema kulturama i kulturnim spomenicima svih naroda;
- planirati i osnovati unutar svojih oružanih snaga posebnu službu ili posebno obučenu grupu koja će biti zadužena da osigura poštovanje prema kulturnim spomenicima i koja će surađivati s civilnim službama koje su odgovorne za zaštitu takvih objekata.

Preporuka Komiteta za čuvanje kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba od lipnja 1969.

18. Dopisom datiranim 27. prosinca 1960. Ministarstvo za narodnu obranu imenovalo je Komisiju za zaštitu kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba.

Komitet je dobio sljedeća zaduženja:

•Komitet mora izradivati i predlagati propise za zaštitu kulturnih objekata. Ti propisi moraju sadržavati odredbe Konvencije, pravila za provedbu Konvencije, direktive za posebno obučeno osoblje (povjerenici za zaštitu kulture), te jednostavan i jednoznačan popis najvažnijih kulturnih objekata u Norveškoj, koji se poziva na odgovarajuće vojne mape. Ti kulturni objekti trebaju biti označeni bar na jednoj seriji mapa. Nadalje, treba izraditi prijedloge za obuku i mobilizacijsku organizaciju navedenih stručnjaka (povjerenika za zaštitu kulture)•.

19. U skladu s gore navedenim, Komitet predlaže sljedeće:

- da se za potrebe Narodne obrane izrade prijedlozi za regulaciju zaštite kulturne baštine i popis kulturnih objekata;
- da propisi o čuvanju kulturnih objekata uđu u nastavni program vojnih škola, tako da se kod vojnih osoba razvije razumijevanje u odnosu na važnost očuvanja tih objekata;
- da se na vojnim mapama označe kulturni objekti i da vojno osoblje uz druge pripremne mjere dobije i upute o zaštiti kulturnih objekata;
- da se već u mirnodopskim uvjetima odrede povjerenici za zaštitu kulture s odgovarajućim stručnim kvalifikacijama, koji će se organizirati za mobilizaciju u suradnji sa službama na višoj razini. Pokrajinski povjerenik za zaštitu kulture treba dobiti upute za provođenje potrebnih priprema u mirnodopskim uvjetima;
- da povjerenici za zaštitu kulture u mirnodopskim uvjetima dobiju priliku da usavrše svoje vještine putem tečajeva, praktične i terenske

obuke koja će obuhvaćati probleme u vezi sa čuvanjem kulturnih dobara;

- da se u vojne propise uključe i odgovornosti vojnih starješina u vezi sa zaštitom kulture;
- da se informacije o zaštiti kulture objave u odgovarajućoj vojnoj literaturi.

20. Riksantikvar je za Komitet izradio popis izabranih kulturnih objekata koji obuhvaća cijelu zemlju i sadrži samo apsolutno najvažnije objekte, te upućuje na mape. Komitet je procijenio u kojoj je mjeri postignuta ravnoteža između želje da se sačuva što je više moguće i apsolutnog minimuma, te je dao svoj prijedlog minimalnog popisa. Taj je inventar bio podijeljen po kotarima i sadržavao je:

- 430 zaštićenih zgrada,
- 250 crkava,
- 217 predhistorijskih ostataka,
- 8 utvrda,
- više stalnih muzeja (koji se ne mogu seliti ili za koje nije predviđeno čuvanje ili evakuacija).

Dokument o kulturnoj baštini od 9. lipnja 1978., br. 50

21. Dokument o kulturnoj baštini koji je stupio na snagu 15. veljače 1979., zamijenio je Dokument o starinama iz 1951. i Dokument o zaštićenim zgradama iz 1920. Kulturna baština administrativno je podijeljena u tri glavne skupine dobara:

- starine, tj. kulturna dobra koja datiraju od prije 1537. i laponska kulturna dobra koja su starija od 100 godina. Ova su dobra automatski zaštićena (poglavlja II, i III. Dokumenta);
- olupine brodova;
- mlađa kulturna baština, tj. kulturna dobra koja su se pojavila nakon 1537. Takva dobra nisu automatski zaštićena i moraju se štititi posebnim mjerama Ministarstva za zaštitu okoline, (poglavlje V).
- 22. S mjerama koje se odnose na kulturna dobra moraju se upoznati nadležna tijela za zaštitu kulture prije nego se one provedu. Odredbe dokumenta sadrže popis takvih tijela i njihovih nadležnosti.
- 23. S tim u skladu,
- Riksantikvar je odgovoran za područja koja sadržavaju starine u našim srednjovjekovnim gradovima, dvorcima, samostanima i crkvama izvan gradova te za svu kulturnu baštinu s tih područja iz novijih vremena;
- regionalni arheološki muzeji odgovorni su za sve druge starine;
- Sveučilišni numizmatički kabinet odgovoran je za sve kovanice iz razdoblja prije 1650. na području Istočne Norveške.
- pomorski muzeji u Oslu i Bergenu nadležni su za olupine brodova na svome području. Isto tako, Sveučilište u Trondheimu i muzeji Tromsa odgovorni su za olupine na svojim područjima. Ova se podjela nadležnosti upravo revidira.

Civilna pripravnost

24. Glavni uvjeti, ciljevi i dužnosti u vezi s civilnom pripravnošću sadržani su u Vladinom priopćenju br. 77. iz 1980. – 81. »O civilnoj pripravnosti«. Osnovna su zaduženja:

- priprema civilnog stanovništva da se suoči sa situacijom rata;
- osposobljenje zemlje za svladavanje kriza, katastrofa i većih nesreća u mirnodopskim uvjetima, uz što manje štete, neugodnosti i narušavanja društvenog života.

25. U sadašnjem Dugoročnom planu za civilnu pripravnost, planiranje je podijeljeno na 16 programa. Pripravnost za čuvanje materijalnih kulturnih dobara nije izričito spomenuta u ciljevima civilne pripravnosti ili u okviru programa u navedenom dugoročnom planu.

26. Glavni plan civilne pripravnosti opisuje sustav mjera pripravnosti koje treba izvršiti odgovarajući kotarski guverner. Kotarski guverner treba »koordinirati i nadgledati cjelokupno planiranje pripravnosti za koje su odgovorne općinske ili gradske vlasti kotara«.

Nijedan akt, odredba, propis ili naredba o planiranju civilne pripravnosti na razini kotara, općine ili grada ne sadrži upute o mjerama za čuvanje materijalnih kulturnih dobara.

Iskustva drugih zemalja

27. Budući da je rad za zaštitu kulture izrastao iz jedne međunarodne konvencije, bilo je prirodno da se sakupe iskustva drugih zemalja. Bez obzira na to što je Konvencija potpisana 1954., stječe se dojam da rad na provedbi ciljeva Konvencije nije daleko dospio u mnogim zemljama s kojima smo se savjetovali. Materijal koji bismo mogli zajednički koristiti vrlo je ograničen. Navest ćemo dojmove koje je Komitet stekao u vezi s pojedinim zemljama.

28. Kada je Komitet stupio u kontakt sa sjedištem NATO-a u Bruxellesu, priopćeno mu je da Konvenciju nisu ratificirale sve zemlje NATO-a. NATO nije s tim u vezi pokrenuo nikakvu inicijativu kod svojih članica, niti je koja od tih zemalja pokrenula to pitanje. U NATO-u nema organa koji bi bio odgovoran za istraživanje i planiranje čuvanja kulturne baštine u kriznim ili ratnim situacijama. Stoga o tome, bar za sada, moraju zasebno brinuti pojedine zemlje.

29. Komitet nema mišljenje o situaciji u Istočnom bloku. Priopćeno je, međutim, da se plavo-bijeli štiti, simbol Konvencije, donekle koristi za označavanje zaštićenih zgrada.

30. Komitet je obaviješten da je Belgija ratificirala Konvenciju i da je s tim u vezi donesen i Zakon još 1960. Izgleda međutim, da su odonda centralne vlasti učinile vrlo malo ili ništa. Budući da je Belgija u principu prešla na regionalnu upravu u vezi s takvim pitanjima (La regionalisation), pretpostavlja se da će dalji rad na tom području teći pod regionalnom upravom. Nijedna regija dosad nije poduzela korake da taj Zakon provede. Međutim, razni specijalizirani odjeli proveli su mjere za zaštitu izuzetno vrijednih umjetničkih djela i zgrada. Stoga se u mjestima kao što je Bruges mogu vidjeti zgrade označene amblemom Konvencije.

31. U Nizozemskoj su još prije II. svjetskog rata poduzeti koraci za zaštitu nacionalne kulturne baštine u slučaju izvanrednih situacija. Konvencija iz 1954. ratificirana je 1958. S tim u vezi ove se mjere smatraju prihvatljivima:

- instaliranje uređaja za zaštitu od požara, kao što su hidranti s posebnim zalihama vode i trajne instalacije za gašenje u nepokretnim kulturnim objektima i povijesnim zgradama;
- organiziranje čuvanja trajnog inventara nepokretne kulturne baštine kao što su propovjedaonice, krsionice, grobovi, nadgrobni spomenici, oslikana stakla i orgulje;
- izgradnja i osposobljavanje većeg broja skloništa za umjetničko blago;
- popisivanje inventara pokretnih kulturnih dobara koja bi u izvanrednim okolnostima trebalo transportirati i pohraniti u sklonište;
- osnivanje dobrovoljačke organizacije za zaštitu kulturnih dobara.

U Nizozemskoj zaštita kulturne baštine u izvanrednim okolnostima spada u nadležnost Narodne zaštite, koja je pak u nadležnosti Ministarstva za zdravstvo i kulturu. Ministarstvo ima poseban nacionalni komitet na koji se oslanja u svome radu.

32. Do 1980. cilj je bio zaštita pokretne kulturne baštine u slučaju rata putem prebacivanja u domaća skloništa koja su na dovoljnoj udaljenosti od velikih gradova. Takva bi operacija zahtijevala veći plan transportiranja. S vremenom se, međutim, postavilo pitanje da li bi u slučaju neke izvanredne situacije bilo dovoljno vremena i sredstava za transport da bi se uspješno obavila takva operacija. Osim toga, upute su se odnosile samo na rat, a ne i na izvanredne situacije, koje bi mogle nastati u mirnodopskim uvjetima. O mogućnosti nedostatka vremena i sredstava za transport treba voditi računa i u vezi s izvanrednim mirnodopskim situacijama.

33. Na osnovi prijedloga nacionalnoga komiteta, 1980. utvrđene su nove smjernice, koje su ukazale na potrebu stavljanja naglaska na zaštićivanje kulturnih dobara na licu mjesta ili u njihovoj neposrednoj blizini. Oni koji inače čuvaju pokretna kulturna dobra najneposrednije su za njih odgovorni. To se odnosi i na mirnodopske i na ratne uvjete. Troškovi provođenja tih mjera za nacionalne muzeje, galerije itd. snosi država, dok privatne institucije moraju same snositi troškove za zaštitu svog vlasništva. Odlučeno je da provođenje tih mjera treba početi od nacionalnih muzeja i galerija. Civilnoj zaštiti, koja usklađuje djelatnosti na ovom području, pomaže dobrovoljačka organizacija u sastavu koje su pokrajinski inspektor, specijalni inspektori, regionalni inspektor i grupe za hitne intervencije.

34. Narodna zaštita postavila je rezervne službenike kao povjerenike za zaštitu kulture u sve pokrajinske vojne štabove za mobilizaciju.

Područja njihove nadležnosti su sljedeća:

- da osiguraju poštovanje kulturnih dobara u slučaju rata tako da se pobrinu da se područja gdje su takva dobra locirana, kao ni okolna područja, ne koriste u vojne svrhe;
- da poduzmu korake da spriječe krađu, pljačku i vandalizam od strane vojske prema kulturnoj baštini;
- da u mirnodopskim uvjetima vojnom osoblju usade poštovanje prema vlastitoj kulturnoj baštini i prema kulturnoj baštini drugih naroda.

Zaštita kulturne baštine prvi put je bila predmet obuke u sklopu vježbe NATO WINTEX. Organizirani su i tečajevi za povjerenike za zaštitu kulture.

35. Švedska se nije priključila Haaškoj konvenciji iz 1954. godine. Evakuacija i zaštita kulturnih dobara regulirana je, međutim, jednim drugim aktom, koji nadležnost i koordinaciju daje Nacionalnom odboru za ekonomsku obranu (OEF). OEF je raspravljao o reviziji postojećih »Odredaba i općih pravila za evakuaciju« tijekom 1984. godine. Neke od tih odredaba još nisu unesene u zakon te se smatraju privremenima, dok se ne donesu amandmani na zakon. Te su privremene odredbe za »Evakuaciju arhivskih dokumenata, knjiga, umjetničkih djela, predmeta koji imaju prirodosovni ili kulturno-povijesni značaj« priložene u Dodatku 1. ove Preporuke.

Definicije kulturnih dobara

Općenite definicije

36. Članak 2. Pravilnika o kulturnoj baštini od 9. lipnja 1978. daje sljedeću definiciju kulturnih dobara:

»U ovom Pravilniku pod kulturnim dobrima razumijevaju se nepokretne i pokretne starine i olupine brodova na kopnu, moru ili drugim vodama, te zgrade i građevine bilo koje vrste koje su dragocjene u arhitektonskom ili kulturno-povijesnom smislu.«

Prema ovoj definiciji, Pravilnik ne obuhvaća dokumente (npr. arhive, knjige i sl.) ni umjetnička djela (npr. slike, grafike, skulpture itd.) posebnog arhitektonskog ili biografskog značaja, osim ako datiraju iz razdoblja prije 1537. godine. U tom su slučaju automatski zaštićeni. Predmeti koji su iz kasnijih razdoblja mogu biti zaštićeni bez obzira na starost, prema članku 5. ovog Pravilnika. Takva su kulturna dobra, međutim, uključena u inventar pokretnih i nepokretnih predmeta koji podliježu zabrani iznošenja iz zemlje ili pokušaja iznošenja iz zemlje. Taj inventar podliježe »Propisu o zabrani iznošenja kulturnih dobara«.

Utvrdilo ga je Ministarstvo za zaštitu okoline 15. veljače 1979. prema članku 23. Pravilnika o kulturnoj baštini, od 9. lipnja 1978., br. 50. Inventar je vrlo detaljan i osim onoga što Pravilnik definira kao kulturna dobra, sadrži i popise za sve vrste dobara – nošnje, tkanine, predmete za osobnu upotrebu, oruđe i instrumente, prijevozna sredstva, oružje, umjetničke predmete, dokumente, knjige itd... »i sve predmete od bilo kojeg materijala, koji su stariji od sto godina a imaju umjetničku, kulturnu ili biografsku vrijednost« (stavak 1.5.).

37. Komitet je svoj rad zasnivao na sljedećoj definiciji iz članka 1. poglavlja I. Haaške konvencije: »Definicija kulturnog dobra«:

Za potrebe ove Konvencije, pod nazivom »kulturna dobra« razumijevat će se, bez obzira na podrijetlo ili pravo vlasništva, sljedeći predmeti:

– nepokretna i pokretna dobra koja ima veliko značenje za kulturnu baštinu bilo kojeg naroda, kao što su vjerski i laički spomenici koji imaju arhitektonsku, umjetničku ili povijesnu vrijednost, arheološka nalazišta, grupe zgrada koje su značajne kao arhitektonska ili povijesna cjelina, te znanstvene zbirke i važne zbirke knjiga, arhivi ili reprodukcije gore navedenih predmeta;

– zgrade kojima je glavna namjena da služe za pohranjivanje gore navedenih i definiranih kulturnih predmeta. Tu se ubrajaju muzeji, knjižnice, arhivi i skloništa koja su namijenjena da u slučaju oružanog sukoba pruže utočište za gore definirana pokretna kulturna dobra;

– centri u kojima su smještene znatne količine gore definiranih kulturnih dobara i koje će se u daljem tekstu spominjati kao »centri za kulturnu baštinu«.

Što se definira kao pokretna kulturna baština

38. Preporuka za čuvanje kulturne baštine u slučaju oružanog sukoba od lipnja 1969. precizira sadržaj inventara pokretnih kulturnih dobara. Taj je pregled inventara utvrđen po kotarima i podijeljen je na više kategorija:

- muzejski predmeti,
- arhivi,
- crteži zgrada i građevina koje imaju povijesni ili kulturno-povijesni značaj,
- umjetnička djela,
- znanstvene zbirke.

Slično kao i kod nepokretne kulturne baštine, mora se pažljivo procijeniti što želimo sačuvati i što je u skladu s realnim mogućnostima. Stoga je potrebno izraditi strogu listu prioriteta.

Ishod rasprava i inspekcije u Ostfoldu, izabranom probnom kotaru

41. Komitet je smatrao potrebnim da se odredi probni kotar, kako bi se moglo ispitati kako provedba pojedinih preporuka funkcionira u praksi. Izabran je kotar Ostfold i održano je više sastanaka s osobljem i lokalnim nadležnim organima. Posjećeni su mjesni muzeji Trogstada i Folkenborga, te regionalni muzej Borgasysse. Pregledana su mjesta predviđena za hitno okupljanje i eventualno sklonište. Izvještaj o iskustvima iz Ostfolda priložen je u Dodatku 2.

Ocjene i preporuke komiteta

Izbor predmeta i metoda registriranja

42. Ocjene na kojima se zasnivaju preporuke Komiteta prvenstveno se odnose na nepokretnu kulturnu baštinu, kao što su zaštićene zgrade, muzeji, crkve i druge starine, te na pokretna kulturna dobra, osim biblioteka i arhiva, za koje Komitet smatra da trebaju imati poseban tretman.

Što se tiče nepokretne kulturne baštine, kriteriji selekcije nisu sporni, Njih razrađuju organi koji su za to zaduženi (podjela nadležnosti iznesena je u točki 23.).

44. Što se tiče pokretnih kulturnih dobara, pitanje selekcije vrlo je složeno. Predmeti koji potječu iz razdoblja prije 1537. automatski su zaštićeni i podliježu odredbama iz III. poglavlja Akta o kulturnoj baštini. To u praksi znači da su takvi predmeti zaštićeni na isti način kao i nepokretne starine i da su za njih nadležna ista tijela. Glede predmeta koji potječu iz razdoblja nakon 1537. situacija je drugačija. Kao prvo, nije određeno tko je nadležan za određivanje da li pojedini predmeti pripadaju kategoriji pokretnih kulturnih dobara. Osim toga, broj predmeta koji pripadaju toj kategoriji vrlo je velik. Ti su predmeti rašireni po čitavoj zemlji – po muzejima i galerijama, kao inventar i ukras u zaštićenim zgradama i službenim prostorijama. Oni su u velikoj mjeri i u privatnom vlasništvu. Osim internih registara pojedinih muzeja i galerija, ne postoji nikakav pregled takvih predmeta, a njih je previše da bi se u kraćem roku mogli unijeti u zajednički registar. Ovdje su vrlo važne liste prioriteta. Muzeji koji imaju stalni postav lakše će riješiti taj problem.

45. Najvažniji korak koji treba poduzeti jest uvođenje sustava registracije koji će na osnovi kritičke i profesionalne ocjene uključiti samo predmete koji imaju posebnu kulturnu vrijednost. Nakon što je kriterije za takvu selekciju odredio odgovarajući nadležni organ, pretpostavlja se da će sam izbor izvršiti centralni muzeji, posebni muzeji, regionalni muzeji i galerije koji imaju stručnjake s odgovarajućim znanstvenim kvalifikacijama. Kada je riječ o pokretnim kulturnim dobrima koja sačinjavaju inventar ili ukras nepokretnih kulturnih objekata, selekciju može izvršiti institucija kojoj je dodijeljena prvotna nadležnost (v. točku 23.). Glede ostalih zbirki, seoskih muzeja i sličnih ustanova, gdje nema znanstvenog osoblja, pretpostavlja se da se mora odrediti savjetodavna služba i eventualno služba inspekcije.

46. Glede pokretne kulturne baštine, poželjno je da se izvrši sljedeća kategorizacija:

- prioritet 1.: predmeti koji su nacionalni unikati;
- prioritet 2.: predmeti koji su jako važni za lokalnu zajednicu, ali nisu nacionalni unikati. Da bi se ograničio opseg ove kategorije, nadležnost za ove dvije skupine može se podijeliti između lokalnih muzeja unutar pojedinih kotara ili pokrajina;
- neprioritetni predmeti: u ovoj su skupini svi ostali predmeti iz zbirke.

47. Tek nakon što se postave navedeni kriteriji, može se izvršiti sistematizacija pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara. Da bi se popisi mogli ažurirati, ova sistematizacija mora biti zasnovana na registrima pojedinih muzeja, galerija i sl., koji sadrže kompletne kataloge svojih zbirki. Na osnovi tih registara nadležne će institucije imati potpuni pregled situacije. Nadležne su institucije također zadužene da izvješćuju druge institucije koje su nadležne za nadgledanje izuzetno dragocjenih pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara.

48. Kada je riječ o nepokretnim kulturnim dobrima, uputno je čuvati na jednom ili više mjesta svu potrebnu dokumentaciju koja će omogućiti da se dotični predmeti obnove u slučaju oštećenja ili uništenja. Takva dokumentacija ne bi trebala biti povezana samo uz registre za izuzetno dragocjena kulturna dobra u nadležnoj instituciji, nego je treba uključiti i u registre drugih relevantnih institucija.

49. Pri izradi takvih registara ambicije ne smiju biti prevelike, jer bi to moglo zadatak učiniti neizvršivim. Uvjet za efikasno utvrđivanje i održavanje tih registara jest da su oni u najvećoj mogućoj mjeri usklađeni s redovnim mirnodopskim registrima. Jednostavan način da se to postigne bio bi da se kopiraju kartice pri katalogiziranju. Predstojeća reorganizacija sektora kulturne baštine donekle otežava specifikaciju institucija koje trebaju imati takve dvostruke registre. Pretpostavlja se da je uz redovne mirnodopske registre potrebna i jedna kopija na razini kotara ili pokrajine, ovisno o kategoriji dobara, te centralni registar, podijeljen prema specijaliziranim kategorijama, za potrebe centralnih institucija koje imaju specijaliziranu nadležnost.

Prijedlog za provedbu zaštite i označavanje u skladu s Haaškom konvencijom od 14. svibnja 1954.

Opće napomene

50. U poslijeratnom razdoblju ljudi imaju sve više slobodnog vremena. S tim u skladu, povećava se turistički promet. Posljedica je toga veći interes za turističke atrakcije naše zemlje. To se odnosi na mnoštvo dobara iz različitih kategorija kulturne baštine.

51. Na turističke atrakcije uglavnom ukazuju publikacije automobilskih udruženja. Skandinavske su prometne vlasti stoga uvele svoj simbol (•valknute•) za turističke atrakcije, koji je postavljen duž prometnica. Istodobno institucije koje su nadležne za pojedine skupine kulturnih dobara ulažu sve veće napore da šire informacije o dotičnim kulturnim dobrima. Te institucije, međutim, također nastoje naglasiti zajedničku odgovornost posjetilaca i korisnika za očuvanje i održavanje takvih predmeta. Radi se na postavljanju znakova za nacionalne parkove, rezervate i sl., te za razne kategorije kulturnih dobara. Tome će se posvetiti posebna pažnja sljedećih godina. Znak s nacionalnim grbom utvrđen je kao simbol za kulturnu baštinu.

52. Navedeni znakovi odnose se na 100.000 do 200.000 automatski zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara registriranih u našoj zemlji. Očekuje se da će samo 1 do 2 posto tih dobara biti zaštićeno Haaškom konvencijom od 14. svibnja 1954.

Upotreba znaka Konvencije u mirnodopskim uvjetima

53. Znak kojim se označavaju kulturna dobra koja će se štititi u slučaju oružanog sukoba opisan je u članku 16. Konvencije kao štit zaoštren pri dnu, podijeljen na četiri dijela, obojena plavo i bijelo. Štit je formiran od jednoga plavoga kvadrata kojemu jedan od uglova čini dno štita, i od jednoga plavog trokuta izvan kvadrata, tako da oba obilježavaju po jedan bijeli trokut s obje strane. Znak se upotrebljava sam ili ponovljen tri puta u trokutastom obliku (jedan štit ispod) pod uvjetima predviđenim člankom 17.

54. Pravila o upotrebi znaka utvrđena su člankom 17. Haaške konvencije.

55. Komitet je suglasan da se znak koristi za označavanje onih kulturnih dobara koja su registrirana u nacionalnim registrima kao dobra koja treba zaštititi u slučaju oružanog sukoba. Međutim, Komitet smatra da se taj znak mora koristiti i u mirnodopskim uvjetima. Stoga se ne smatra uputnim mijenjati taj znak kao što se mijenjaju znakovi kojima se označavaju turističke atrakcije na prometnicama.

56. U skladu s Konvencijom, simbol koji se sastoji od 3 grba treba koristiti za nepokretna kulturna dobra. Poznato je da se u Belgiji i Nizozemskoj zgrade označavaju samo jednim grbom. Izgleda da je za našu zemlju to najpraktičnije rješenje. Stoga Komitet predlaže da se nepokretna kulturna dobra registrirana po Konvenciji također označavaju simbolom štita. S tim u skladu, predlaže se da se na sličan način označe i zgrade kao što su muzeji u kojima su pokretna kulturna dobra iz iste kategorije.

57. Komitet smatra da je upotreba ovakvog sistema označavanja u mirnodopskim uvjetima najbolji način da simbol postane općepoznat i da se prema njemu stvori poštovanje u slučaju oružanog sukoba. Procjenjuje se da je za mirnodopsku upotrebu potrebno oko 3.500 znakova Haaške konvencije.

58. Posljednjih nekoliko godina postignuta je suglasnost na međunarodnoj razini da se među kulturnim dobrima vrijednim zaštite odrede prioriteta. U našoj je zemlji malen broj objekata koji su registrirani na Svjetskom popisu kulturne baštine (3–4). Ti će objekti dobiti svoj posebni emblem. Komitet vjeruje da taj emblem treba koristiti kao dodatno sredstvo označavanja i u mirnodopskim uvjetima. Simbol je uveo UNESCO.

*Prijevod s engleskog jezika
Višnja Josipović*

* Referat na Godišnjoj konferenciji ICOM-ova Komiteta za sigurnost u muzejima (ICMS, International Committee on Museum Security) održan u okviru 15. Generalne konferencije ICOM-a u Haagu, 27. kolovoza – 3. rujna 1989.